

Rita Grāvere

NELIELS IESKATS ZIEMEĻAUSTRUMLATGALES IEDZĪVOTĀJU IDENTITĀTES VEIDOŠANĀS PROBLĒMĀS

Latgale ir Latvijas austrumu novads, kas ģeogrāfiski robežojas ar Krieviju, Baltkrieviju un Lietuvu. Robežu tuvums vēsturiskajos laikos un kultūru dažādība pirmskristietības laikmetā noteica arī šī novada etniskās vēstures savdabību un pierobežas iedzīvotāju visai dažādo identitātes izpratni.

10. gs. beigās līdzās latgaļu kultūrai raksturīgajam apbedīšanas veidam – līdzēnājiem kapulaukiem Latvijas pierobežā izveidojās latgaļu kultūras lokāls variants – uzkalniņu kapulauki. Šo kapulauku izvietojums teritoriāli nav vienmērīgs. Vairākums no tiem atradās latgaļu apdzīvotās teritorijas austrumu daļā. Sākotnēji šie kapulauki parādās mūsdienu Krāslavas rajona ziemeļos, Ludzas rajona ziemeļos, Balvu rajona dienvidu daļā un Rēzeknes rajonā, iezīmējot noteiktu to izplatības areālu.¹ Visai neskaidra ir to veidošanās vēsture un etniskā piederība. Vēl 20. gs. 20. gados arheologs F. Balodis uzskatīja, ka tie veidojušies austrumu kaimiņu ietekmē. V. Urtāns jau 60. gadu otrajā pusē izteica viedokli, ka minētie pieminekļi radušies kriviču, varbūt arī kādas nezināmas austrumbaltu grupas ietekmē. Latgaļu kultūras pētniece E. Šnore savulaik šo jautājumu atstāja atklātu, bet krievu arheologs V. Sedovs, atzīstot nepārprotamu slāvu iesaisti šo pieminekļu izveidē, uzskatīja, ka 6.–8. gs. Austrumlatvijā iespiedušies kriviči, kuru kultūrai raksturīgi uzkalniņi ar ugunskapiem, t.s. garo uzkalniņu kultūra.² Kopumā lielākā daļa pētnieku atzīst, ka kriviči tika latgalizēti. Latgaļi, pārņemot no krivičiem viņiem tipisko kultūras iezīmi – uzbērt uzkalniņus, izveidoja kapulaukus, kuros tika apbedīti latgaļi, kriviči, kā arī viņu metisētie pēcteči.

Arī par kriviču etnisko piederību nu jau gadsimta garumā nerimst zinātniska diskusija, taču vairums pētnieku pieslejas uzskatam, ka kriviči bija pārkrieivotie latgaļi vai pareizticīgie latgaļi.³ 20. gadu sākumā valodnieks E. Blese deklarēja, ka “Jaunlatgales un Piedrujas krievi nav nekas cits kā kriviču pēcteči”.⁴

Skatot Latvijas ziemeļaustrumu reģionu tā senākās vēstures gaismā, tas ietilpa Atzeles zemē. Tā bija sena latgaļu zeme, apvienota vienā valstiskā organizācijā ar Tālavu. Šeit pa Opočnas upi gāja senā *latgaļu–kriviču* robeža. 15. gs. otrajā pusē krievu karaspēks te iebruka atkārtoti un samērā īsā laikā okupēja diezgan lielu teritoriju uz rietumiem no Opočnas. Šīs zemes iedzīvotājus latgaļus spieda pāriet pareizticībā, veicinot pārkrievošanos.⁵ Ar to, kā uzskatīja A. Švābe, sākās šīs senās latviešu zemes pārkrievošana.⁶

Pēc krievu pētnieka V. Galiopas domām, krievu–latgaļu robežas konfigurācijas izmaiņas vērojamas 16. gadsimtā, kad šī teritorija kļuva par Ivana Bargā aktīvas karadarbības vietu. Uz jauno robežu, viņaprāt, norāda 15.–17. gs. četrgalu akmens krustu ar nedaudz paplatinātiem stūrainiem galiem izvietojums. Te gan autors atzīst, ka tie vairāk fiksē valstisko, ne tik daudz etnisko robežu.⁷

1577. gada 11. jūnijā Ivana Bargā armija sāka uzbrukumu Latgalei un līdz 11. augustam nogāja 200 km garu ceļu no Viļakas cauri Ludzai un Rēzeknei līdz Daugavpilij. Postu pastiprināja sērgas un poļu sirojumi. Tomēr dokumenti nedod pilnīgu pārskatu par iedzīvotāju zaudējumiem, īpaši no Latgales. Varam atsaukties vienīgi uz faktu, ka Viļakas pilsnovadā 1590. gada revīzijā minētas tikai 23 zemnieku saimniecības. Ludzā no uzskaitītām 88 saimniecībām 13 minētas kā trūcīgas un atrodamas ziņas par astoņiem jaunienākušiem cilvēkiem.⁸

Kopumā 16. gadsimta vidū Latgalē bija 83 tūkstoši iedzīvotāju, bet, poļu varai nostiprinoties, gadsimta beigās bija palikuši 53 tūkstoši cilvēku.⁹

Arī pēc Livonijas sabrukuma krievu iebrukumi Latgalē un Vidzemē nemitējās. 1601. gadā sācies poļu–zviedru karš bija vēl postošāks. Tas gan lielākā mērā skāra Vidzemi, daļēji Gulbenes un Alūksnes novadus. Taču arī Latgalē iebrukumi ar nelieliem pārtraukumiem turpinājās visu 16.–17. gadsimtu.

Etnodemogrāfiskas izmaiņas Latgalē vairāk saistāmas ar 17. gadsimtu, kas, no vienas puses, padziļināja reģionālās atšķirības, bet, no otras, iezīmējās ar jaunu iedzīvotāju parādīšanos šai novadā. Taču, neskatoties uz šī procesa ilgumu vairāk nekā divu gadsimtu garumā, Latgales ziemeļaustrumu daļu pārtautošanās skāra mazāk vai pat nemaz.¹⁰

1606. gadā uz Rēzeknes un Ludzas novadiem pie pašas Maskavijas robežām misijas ceļojumā devās jezuīts Joans Stribings, kas savās piezīmēs apliecināja, ka šajos novados dzīvo latvieši. Šo ziņu patiesumu apstiprināja arī cits jezuīts – Ertmanis Tolgsdorfs, stāstot par Stribinga otro ceļojumu uz Rēzekni un Ludzu. Par to vēsta arī 1613. un 1618. gada vizitācijas protokoli, kas apliecina, ka tur (Rēzeknes, Daugavpils, Rušona un Ludzas novados) dzīvo latvieši, kas nodevušies “elku kultam un pagānu burvībām”.¹¹

Priesteris Jordāns, aprakstot 17. gs. bijušās Livonijas austrumu daļas iedzīvotājus, atzīmēja, ka zeme bija reti apdzīvota, un nepārprotami akcentēja vietējo iedzīvotāju "latvisko" cilmi, kā pierādījumu minot arī tiem raksturīgās kultūras pazīmes un psiholoģisko tipu. Tomēr jau tad, kā atzīmēja autors, šeit mita arī zināms skaits vāciešu, poļu, žīdu un čigānu.¹²

Tomēr līdz ar Latvijas pievienošanu Polijai atvērās austrumu robeža, un, raksturojot demogrāfisko situāciju šai laikā, visi pētnieki atzīst, ka 17. gadsimts Latvijā un Latgalē iezīmējas ar baltkrievu un vēlāk arī krievu cilmes iedzīvotāju parādīšanos. Zemes kļuva tukšas, un vienīgā iespēja atjaunot saimniecību bija jauna darbaspēka meklējumi, kas aizsāka plašu baltkrievu migrācijas vilni uz Latgali. Baltkrievu izceļošana no Lietuvas lielkņazistes bija saistīta ar karadarbības postošajām sekām. Viens no smagākajiem pārbaudījumiem baltkrieviem bija Krievijas karaspēka iebrukums 1654. gadā, kad 10 tūkstošu vīru lielais krievu karaspēks Šeremetjeva vadībā sagrāba gandrīz visu Baltkrieviju.

B. Brežgo pētījumi rāda, ka 1646. gadā Ludzas pilsētas iedzīvotāji galvenokārt bija baltkrievi. Tāpat baltkrievi veidoja pamatiedzīvotāju slāni Istras, Nirzas, Goliševas, Asūnes pagastos.¹³ Latviešu attieksmi pret baltkrieviem vislabāk raksturoja E. Blese: "Vienkāršajā baltkrievā Latgales latvietis redzēja savu bēdu brāli, baltkrievu ciešais kontakts ar krieviem un poļiem, kā arī apziņa, ka baltkrievu ir daudz un viņu zeme plaša, pacēla tos latviešu acīs drusku augstāk, un latvieši tiem labprāt pieslējās." Turklāt Latgales austrumu daļā baltkrievi latviešus nomāca arī ar savu skaitlisko pārsvaru. Tikai pēc Latgales pievienošanas Latvijai stāvoklis mainījās.¹⁴

Zemju tukšums daļēji bija iemesls arī krievu vecticībnieku ienākšanai Latgalē 18. gadsimtā. Ziemeļlatgalē vecticībnieki galvenokārt apmetās Ludzas apriņķī. Šai laikā palielinājās arī krievu pareizticīgo skaits Latgalē. Tā, piemēram, 1738. gadā Viļakas stārastijas 50 apdzīvotās vietās 84% māju mita no Maskavas nākušie krievu iedzīvotāji (moskaļi). Par dažiem no viņiem īpaši atzīmēts, ka tie ienākuši 1737. vai 1738. gadā un skaitās neuzticami, jo tos meklē Maskava. Starp ciemiem, kur līdzās latviešiem dzīvoja krievi, vēstures avoti min Žīgurus, Sosņicu, Šķilbēnus, Purnovu un daudzas citas vietas. Visvairāk tomēr krievu dzīvoja Daugavpils novadā. Latgales ziemeļaustrumu daļā un Ludzas apvidū krievu viskompaktāk apdzīvotās vietas atradās Nirzas, Goliševas, Pildas stārastijās. Vēstures avotu pētījumi rāda, ka Latgalē tās krievu apdzīvotās vietas, kādas pazīstamas vēl šodien, izveidojās tieši 18. gadsimtā.¹⁵

T. Puisāns, raksturojot iedzīvotāju sastāvu šai laikā, lieto apzīmējumu "tautu mistrojums".¹⁶

Krievu un baltkrievu etnisko grupu tālākā kulturālā un demogrāfiskā attīstība Latgales reģionā norisa dažādi, un galvenā loma to identitātes veidošanā bija konfesionālajai piederībai. 1772. gadā, kad Latgali pievienoja Krievijai, krievi un baltkrievi veidoja jau ievērojamu daļu Latgales iedzīvotāju. 1858. gadā kādā garīdznieku sastādītā sarakstā daudzi pareizticīgie iedzīvotāji tika reģistrēti kā piederoši "baltkrievu ciltij". Ievērojams bija pareizticīgo baltkrievu īpatsvars Goliševas, Lauderu, Mihalovas, Novoslobodas draudzēs Ludzas apriņķī. Savukārt baltkrievi – katoļi galvenokārt dzīvoja Pasiēnā, kur to skaitu lēš ap 4000 cilvēku.¹⁷ Ir autori (E. Blese), kas uzskata, ka baltkrieviem jau agri vajadzēja rasties zināmai nacionālai pašapziņai. Kā pierādījumu sacītājam valodnieks min mīlestību uz savu valodu. Poļu laikā Latgalē baltkrievu valoda tika uzskatīta par *holopu* – sociāli zemu slāņu valodu. Līdz ar pievienošanu Krievijai tika aizliegts pat nosaukums Baltkrievija, kopš 1840. gada Baltkrieviju dēvēja par Rietumu apgabalu (novadu), bet paši baltkrievi automātiski kļuva par krieviem. Šai ziņā etniskās identitātes izveidē par noteicošo faktoru kļuva konfesionālā piederība. Pēc 1839. gada Krievijas valdība vajāja katoļticīgos baltkrievus.¹⁸

Tālākās krievu ekspansijas un Krievijas carisma politikas rezultātā daudz kas mainījās. Cara valdība stimulēja krievu pareizticīgo pārcelšanos uz rietumu guberņām, tostarp Latgali. Īpaši aktīvi tas notika pēc poļu sacelšanās 1863. gadā. Kā šīs sacelšanās sekas jāvērtē arī iedzīvotāju pārcelšanās vilnis. Pēc 1897. gada tautas skaitīšanas Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķī tika fiksēti 66 000 iedzīvotāju, kas par dzimto uzskatīja baltkrievu valodu, īpaši daudz to bija Pildā un Istrā. Valoda nepārprotami ir viens no etniskās identitātes rādītājiem, un varam pieņemt, ka baltkrievi apzinājās savu etnisko piederību. Raksturojot vietējo iedzīvotāju identitāti, pastāvēja vēl viens apzīmējums – *tuteiši* – vietējie.¹⁹

Sekojošās represijas, kas skāra valodas, drukas aizliegumu, noveda pie tradicionālās izglītības un nacionālās kultūras sagrāves. Šie represīvie pasākumi līdz ar cariskās valdības uzsāktu rusifikācijas politiku ievadīja pakāpenisku latgaliešu asimilāciju.²⁰ Tas bija laiks, kad pārējā Latvijas daļā parādījās latviešu literārie lielmeistari, kā Auseklis, brāļi Kaudzītes.

1897. gadā krievu pamatmasa Latgalē sadalījās šādi: 62% vecticībnieku, 38% pareizticīgo. Pēc konfesionālās piederības starp latviešiem 85% bija katoļi, 13% luterāņi un 2% vecticībnieki. Starp baltkrieviem 54% uzskatīja sevi par katoļiem un 23% pieskaitīja sevi vai nu pareizticīgajiem, vai vecticībniekiem.²¹

Katoļu un pareizticīgo mācītāji cīnījās katrs par savas konfesijas locekļu skaita pieaugumu. Pareizticīgo baznīcā pastāvēja uzruna: *pravoslavnij russkij narod*.²²

Savukārt katoļu baznīca ar ticības mācīšanu latviešu (latgaliešu) valodā sekmēja tās lietošanu un kļuva par vislielāko pretspēku visiem pārkrievošanās mēģinājumiem, tādā veidā stiprinot arī latviešu nacionālo apziņu.

Tie ir procesi, kas noteica Latgales turpmāko daudzkrāsaino, daudzietnisko, vietām dažādus kultūras slāņus cauraugušo novada kultūras ainu un nacionālās apziņas veidošanās grūtības. Taču atbilstoši iedzīvotāju etniskajam sastāvam dažādās Latgales vietās arī šie procesi bija visai atšķirīgi.

Latgales kultūras un tās iedzīvotāju identitātes problēmas atspoguļojas dažādu ceļotāju un mācītāju aprakstos. Jūlijs Ekarts 1868. gadā publicētajā apcerējumā "*Polnisch Livland*", kas tapa drīz pēc viņa Latgales ceļojuma 1863. gadā, visai viennozīmīgi apgalvoja, ka Latgale ir panikusi tādēļ, ka tur nav kultūras centra, tā ir tikai nomale apkārtējām tautām. Tagad še ir tautu mistrs, viņš rakstīja, bet nav kultūras tipa.²³

A. Bilenšteins, rakstot sava 1882. gada vasaras Latgales ceļojuma piezīmes, minēja, ka dažos apgabalos zemnieki runā trīs valodās: mājās krieviski, baznīcā poliski un satiksmē ar kaimiņiem latviski. Latgales latviešiem, kā viņš apgalvoja, nebija pat nosaukuma savas zemes apzīmēšanai.

J. Ekarts Latgales nelaiemes cēloni saskatīja šī novada atrašanās no pārējās Baltijas un līdz ar to arī no vācu kultūras: "Latgali nodeva poļu un pēc tam arī krievu ietekmei, un tas novilkā Latgali lejā, vismaz aizkavēja kāpšanu uz augšu."

Arī A. Bilenšteins, lai gan ne tik uzkrītoši, tomēr akcentēja, ka Latgales atpalcības vaina meklējama tās atrašanās no Baltijas un tuvināšanās Krievijai, kā arī Krievijas iekārtas potēšanā še, zemē, kas pamatos krieviem sveša.²⁴ Šai zemei, rakstīja A. Bilenšteins, jāiet mācīties pie Baltijas. Vēl 1892. gadā A. Bilenšteins atzīmēja, ka Pleskavas gubernas (Ostravas) latviešu iedzīvotāji esot pareizticīgi, valkājot krievisku apģērbu, neskujot bārdus, bet mājās runājot latviski un uzskatot sevi par latviešiem.²⁵

M. Skujenieks 1913. gadā, aprakstot Latgales tautskaites materiālus, atzīmēja: "Latgales latvieši bija pilnīgi inerta masa, un tamdēļ skaitītāji bieži nosauca latviešus par poļiem un krieviem [...] Tur, kur latvieši un baltkrievi dzīvo juku jukām, skaitītāji, kā to vairāki novērotāji atstāta, latviešus pieskaitījuši krieviem [...] Visa rezultātā, kamēr 1897. gada tautas skaitīšanā atzīmējuši Latgalē tikai 253 792 latviešus, tikmēr pēc katoļu baznīckungu ziņojumiem Latgalē dzīvo 382 000 latviešu."²⁶ F. Kemps 1910. gadā situāciju Latgalē raksturoja šādi: "Viņi [krievi] ir diezgan miermīlīga gara, labi satiek ar latgaliešiem un neizrāda pret tiem nekādas agresīvas politikas. Atrodas daudz sādžu, kur latgalieši dzīvo maisīti ar krieviem un tomēr nekāda antagonisma ne ticības,

ne valodas, nedz arī saimniecības ziņā nevar manīt. Krievi labprāt izmācās un runā latviski, kā arī latvieši, sevišķi vīrieši, tādās maisītās sādžās runā krieviski gludi un pareizi.”²⁷

Latgale, kā atzīst arī citi pētnieki, līdz 19. gs. beigām nebija modusies apzinīgai dzīvei un nacionāliem centieniem, tur trūka nacionālas inteliģences. Latgales gara dzīvē valdīja poliskā orientācija, un garīgās literatūras kopēji galvenokārt bija poļu tautības.²⁸

Taču nevar aizmirst arī to, ko visos laikos atzīmēja ceļotāji un Latgales kultūras pētnieki, – latgaliešu ietiepīgo turēšanos pie savām tradīcijām un “aizspriedumiem”. Skolu bija maz. Skolotāji galvenokārt bija krievi, kas latviski neprata un latviskumu neieredzēja. Vietējie iedzīvotāji necienīja šīs skolas un no tām izvairījās, jo skola iepotēja krievisko garu, bet pretstatā tam katoļu baznīca klusi un nemanāmi ar lūgšanu un dziesmu grāmatu starpniecību izplatīja lasītprasmi latviešu (latgaliešu) valodā.²⁹

Pievēršoties daudz jaunākiem laikiem – modernajai Latgales vēsturei jau Latvijas brīvvalsts laikā, kad tai saskaņā ar 1920. gadā noslēgto Rīgas līgumu pievienoja arī kādreizējās senās latgaļu zemes pie Tālavas (nākamo Pitalovu),³⁰ uzmanību saista līdzīgas problēmas.

Jaunlatgales apriņķī ieskaitīja 12 pagastus: Baltinavas, Balvu, Bokovas (Purvmalas), Domopoles (Bērzpils), Gauru, Kačanovas (Kacēnu), Kokorevas (Tilžas), Liepnas, Rugāju, Tolkovas (Līnavas), Viļakas un Višgorodas (Augšpils). Apriņķa centrs bija Jaunlatgale. 1925. gada tautas skaitīšana parādīja, ka Latvijā, neskaitot jaunpievienotos Jaunlatgales un Piedrujas apgabalus, bija 76,68% latviešu, bet Latgalē – 58,6% latviešu (arī bez pievienotajām zemēm), 20,13% krievu, 13,96% baltkrievu, 4,49% poļu un 2,42% ebreju. Turklāt E. Blese par visvecākajām minoritātēm atzina lielkrievus un baltkrievus (kā kriviču pēcnācējus), bet poļus par visjaunāko.³¹

1921.–1925. gads Latvijas Republikā iezīmīgs ar nacionālās kultūras autonomijas piešķiršanu vietējām nacionālām grupām. Visi pētnieki atzīst, ka tas nenoliedzami bija etniskās pašapziņas (identitātes) pacēluma laiks. Taču, no otras puses, to var raksturot arī citādi, piemēram, kā zināmu denacionalizāciju. To apliecina kaut vai tas, ka laikā no 1925. līdz 1935. gadam baltkrievu skaits Latgalē no 38 010 saruka līdz 26 867, vienlaikus pieaugot latviešu un krievu skaitam. Viens no šī procesa sekmētājiem bija jauktās laulības. Praksē bija pieņemts, ka neatkarīgi no tautības katoļu konfesijai piederīgie laulājās savā starpā un pareizticīgie – savā. Rezultātā jaukto laulību pēcteči kļuva vai nu par latviešiem (latgaliešiem), vai krieviem. Turklāt baltkrievu un krievu kultūras tuvums aktivizēja un paātrināja baltkrievu un krievu asimilāciju salīdzinājumā ar latviešu un baltkrievu asimilāciju. Liela nozīme šajos procesos bija valodai un skolai. Visa tā rezultātā daļa

baltkrievu etnosa, kas ilgstoši dzīvoja nacionālo kontaktu zonā, lielā mērā zaudēja savu etnisko identitāti. Etnogrāfe N. Grigorjeva atzīst, ka tie, kas 1897. gadā bija pareizticīgie baltkrievu cilmes iedzīvotāji, 20. gs. otrajā pusē sevi uzskatīja par krieviem.³²

Spilgtas Latgales pamatiedzīvotāju kultūras, valodas un psiholoģiskā rakstura iezīmes atradīsīm 1923. gadā publicētajā O. Svennes apcerē par veco un jauno Latgali, kurā viņš rakstīja: "Atradīsīm veselus latviešu pagastus, kur vairums iedzīvotāju vairs nepārvalda latviešu valodu, bet sarunājas krieviski vai poliski, skatoties, zem kāda iespaida kurais novads atradies. Nacionālās vienības apziņa šē ļoti vāja. Te mums spilgti krīt acīs vietējo latviešu piemērošanās spējas, viņu satiecība un neapzinīgā savas dzīves saskaņošana ar ienācējiem, kā arī pakāpeniskā padošanās viņu iespaidam."³³

Visai skarbi skan viņa vārdi, ka vēsturiskie apstākļi radījuši vietējā latvietī zināmu neticību, pašnoliegšanu un sevis nicināšanu, kamēr pret augstākstāvošiem viņš vienmēr juties kā vergs. "Ar šo tautas pašnoliegšanu mums vēl ilgi nāksies cīnīties, šē nāksies strādāt ilgu audzināšanas darbu, līdz kamēr no visiem nievātais un apspiestais Latgales latvis sāks skatīties uz sevi ar zināmu pašcienību."³⁴

Pirmie jaunās Latvijas Republikas patstāvības gadi iezīmējās ar visai aktīvu diskusiju un arī darbību vietējo minoritāšu kultūras jautājumos. Viena no asākajām diskusijām tolaik aizsākās par vācbaltiešu vietu Latvijas sabiedrībā. Avīzes "Pēdējā Brīdī" 1934. gada 10. aprīļa numurā lasām: "Baltvācietis vispirms ir baltvācietis un tikai pēc tam, starp citu, Latvijas pilsonis, kurš pēc savas saprašanas nav saistīts ar Latvijas likumdošanu un padodas tikai varai – ne vairāk." E. Blesē, raksturojot Latgales cittautiešus un viņu kultūru, atzina, ka nacionālie "uzskati būtu jāpiesavinās arī Latgales baltkrieviem, kuriem kultūras ziņā bez tam vēl vispārīgi būtu ieteicams vairāk orientēties uz latviešu pusi. Orientācijā uz latviešiem viņi pretendētu uz kaut ko ļoti atšķirīgu, un viņi varētu ilgāk paglabāt savas nacionālās un lingvistiskās īpatnības, kurpretī virzienā uz krieviem un poļiem viņiem draud savas tautības pazaudēšana." Baltkrievu jautājums, rakstīja E. Blesē, "pie mums ir dienas kārtībā un pat diezgan aktuāls. Līdz šim baltkrievi vairāk balstās uz poļu kultūras tradīcijām Latgalē, kad nodibināsies jaunās latviskās, tad baltkrievi skatīsies uz latviešu kultūras pusi un tad arī poļu valodā runājošo skaits saruks līdz saviem dabiskiem apmēriem." Pārstāstot E. Bleses viedokli, uzmanību saista vēl kāds zīmīgs salīdzinājums – viņš Latgales latviešus pēc to tuvināšanās baltkrievu kultūrai zināmā veidā salīdzina ar latviskās cilmes kurseniekiem, kuru izglītotākie pārstāvji (Ludis Rēzs) atzina sevi par lietuviešiem.³⁵

1933. gada 1. decembrī Latvju nacionālās jaunatnes savienības centrālā valde Ministru prezidentam un izglītības ministram iesniedza

plašāku ziņojumu par pārkrievošanos Jaunlatgales apriņķī. Ziņojumā visai skaidri bija teikts, ka Jaunlatgales apriņķa Purvmalas, Gauru, Baltinavas un Šķilbēnu pagastā dzīvojošie apmēram 3000 latvieši vēl arī neatkarīgas Latvijas apstākļos strauji pārkrievojas. Jau tagad šie latvieši kaunoties ar svešiem cilvēkiem latviski runāt, jo neprotot pareizi un bez krievu vārdu piemaisījuma latviski runāt. Krievu sabiedriskie un politiskie darbinieki viņus atzīstot par krieviem, ietekmējot krievu garā un viņu bērniem dod tikai krievu skolas. Daudzi savus bērnus audzinot par poļiem. Viņi paši nezina, pie kādas tautības piederot, un viņiem esot vienalga, vai viņi latvieši vai krievi, – tāda ir viņu tagadējā nacionālā apziņa. Tādēļ ziņojuma autori lūdza Ministru prezidentu un izglītības ministru rūpēties par latviešu skolu ierīkošanu minētos pagastos.³⁶

Skolu jautājums Latgalē Latvijas skolotājiem un sabiedrībai bija īpaši aktuāls. Nemītējās cīņa par nelielu skolu celtniecību Latgalē, lai tās varētu apmeklēt visi bērni, jo vēl 1925. gadā ārpus skolām bija palikuši apmēram 35–40% bērnu. Otrs latviskās kultūras aspekts, kas tika risināts tolaik, bija vietējo kultūras biedrību apgāde ar grāmatām. 1928. gadā Latvijas Kultūras fonds nodeva Jaunlatgales aizsargu pulka Rugāju nodaļai tautas bibliotēku, bet, likvidējoties Latgales kultūras veicināšanas biedrības Bokovas nodaļai, tās bibliotēka tika nodota Purvmalas pagasta valdei.³⁷

O. Svenne savā Latgales apcerē kā viens no pirmajiem pētniekiem pieskārās arī citu etnisko grupu identitātes jautājumam, nereti ar ziņāmu sarkasmu aprakstot t.s. baltkrievu jautājumu Latgalē. Latgalē, pēc viņa vērojumiem, vēl ir liels skaits latviešu, kuri paši nezina, pie kādas tautības sevi pieskaitīt. Pārtautotais latgalietis – katolis savā ģimenē runā nepareizā krievu valodā, turpretim baznīcā Dievu lūdz poļu valodā, bet sirmgalvji – vecīši savā starpā sarunājas tomēr vēl latviski, kaut gan jauc klāt daudz krievu vārdu. Tādas parādības, atzīmēja O. Svenne, Latgalē var sastapt veselā rindā pierobežas pagastu: Gauros, Janovolē, Posiņā, Pildā, Istrā, Rundēnos, Landskoronā, Asūnē, Bukmuižā u.c. Pievēršoties t.s. baltkrievu jautājumam Latgalē, O. Svenne atzīmēja, ka 1921. gadā baltkrievu biedrība “Backauščina” izsludināja šos apstrīdamos pilsoņus par baltkrieviem.

Ir pētnieki, kas, analizējot demogrāfiskos procesus Latgalē, min kādu visai interesantu likumsakarību. Neatkarīgās Latvijas laikā baltkrievu skaits samazinājās no 75 630 līdz 38 010, kaut arī šai laikā nenotika iedzīvotāju pārvietošanās. Šo parādību viņi skaidro vienīgi ar cilvēku svārstīgo nacionālo pašapziņu. Neatkarīgās Latvijas valsts apstākļos pārbaltkrievotie latvieši atgriezās savā vidē. Savukārt pašu baltkrievu nedrošo nacionālo pašapziņu ietekmēja arī viņu konfesionālā piederība. Pareizticīgie atzina sevi par krieviem, bet katoļticīgie – par poļiem.³⁸

20. gs. 20. gadi bija visai aktīvs laiks dažādu nacionālo grupu identitātes apziņas kopšanā, veidojās milzum daudz sabiedrisku organizāciju. Tādas tika dibinātas arī Latgalē. Piemēram, 1926. gadā ar mērķi veikt kultūrizglītojošo darbu tika izveidota Kārsavas krievu kultūras veicināšanas biedrība. Līdzīgas biedrības īpaši 20. gadu beigās – 30. gadu sākumā tapa gandrīz visās krievu iedzīvotāju kompakti apdzīvotās vietās.³⁹

Neatkarīgas Latvijas Republikas izveidošanās izvirzīja nacionālajām minoritātēm virkni problēmu, starp kurām svarīgākā bija viņu attieksme pret valsti. Vietējiem krievu tautības iedzīvotājiem vajadzēja atbildēt uz jautājumu, vai viņi vēlas būt kopā ar latviešu tautu neatkarīgā Latvijas valstī. Absolūtais vairākums atbalstīja Latvijas neatkarību.⁴⁰

1934. gada vasarā savā Latvijas apciemojuma laikā K. Ulmanis augustā apmeklēja Latgali. Savā runā viņš pieskārās arī cittautiešu lojalitātei pret Latvijas valsti: “.. mūsu līdziedzīvotāji, kas nav latvieši, nevar izšķirties, kurai pusei apliecināt lielāku sirsnību un piederību – vai valstij, kuras pilsoņi viņi ir, jeb arī valstij, kur dzīvo viņu tautas piederīgie... Mums nekas nav pretim, ka viņi paliek pie savas valodas un ka viņi neatsakās no savām īpatnējām parašām un tikumiem. Bet mēs prasām, lai katrā laikā – tagad un visā nākotnē – mūsu Latvijas pavalstnieki – svešautieši pirmā vietā stādītu un turētu Latviju, lai viņi strādātu un pūlētos Latvijas labā.”⁴¹

Tomēr atsevišķi fakti, kā, piemēram, A. E. Feldmaņa pētījums par Mašlenku traģēdiju, liecina, ka pierobežas rajonos un Abrenes apriņķī bija arī cilvēki ar visai aktīvu padomju noskaņojumu un pretdarbību Latvijas neatkarībai.⁴²

2008. gada jūlijā LU Filoloģijas fakultātes ekspedīcija strādāja Kārsavas apkārtnē, vācot folkloru un dzīvesstāstus. Atsevišķa šīs ekspedīcijas grupa (prof. J. Kursīte, Dr. hist. R. Grāvere un doktorants J. Frolovs) par savu pētījuma objektu izvēlējās pierobežas vietējo pareizticīgo un katoļu reliģiskās piederības iedzīvotāju aptauju, lai noskaidrotu viņu identitātes izpratni, iegūtu jaunus tradicionālās kultūras un antropoloģijas materiālus. Iegūtie rezultāti bija visai negaidīti un, neskatoties uz aptaujāto nelielo skaitu, tomēr sniedz zināmu ieskatu pierobežas iedzīvotāju identitātes, kultūras un antropoloģijas jautājumos. Kārsavas pilsētā tika aptaujāti četri pareizticīgie un četri katoļu reliģiskās piederības iedzīvotāji, kuru senči 20.–30. gados dzīvoja vai nu Abrenes apriņķī, vai pierobežā. Otra krievu tautības (pareizticīgie pēc ticības) cilvēku grupa tika aptaujāta Goliševas pagasta Goliševas ciemā. Aptaujāto cilvēku vecums svārstījās no 47 līdz 93 gadiem, kas palīdz attiecīgo problēmu atainot vairāku paudžu griezumā.

Goliševas ciems atrodas pašreizējā Kārsavas novada pierobežā, līdzās robežas pārejas punktam Aizgārša. Līdz administratīvi teritoriālās reformas noslēgumam 2008. gada decembrī Goliševas pagasts bija iekļauts Ludzas rajonā. Pagasta platība ir 7941,7 ha, un 2000. gadā tajā bija 533 iedzīvotāji (13,7% latviešu, 81,4% krievu un 2,4% ukraiņu), ciemā – 266 cilvēki. Goliševa (*Włosc Hołuszowska*) minēta Ludzas stārstijas inventāru sarakstā 1646. gadā. 1772. gadā tā kopā ar pārējo Latgali tika iekļauta Pleskavas guberņā. 1784. gada ģenerālmērīšanas laikā Goliševa uzrādīta kā Mihalovas muižas (Mērdzenes) sastāvdaļa. Goliševa ir pierobežas ciems, kur robeža ar Krieviju iet pa Rītopes (Utrojas) labo pieteku Ludzu (Lažu). Ciemā darbojas Aizgāršas pamatskola, kas dibināta 1889. gadā kā Goliševas baznīcas pareizticīgo draudzes skola. 1925. gadā tā darbojās kā vairāku tautību sešgadīgā pamatskola. 1778. gadā Mihalovā tika nodibināta pareizticīgo draudze, 1841. gadā iesvētīta Goliševas pareizticīgo koka baznīca.⁴³

Ciemā tika aptaujāti pieci no vecākajiem vietējiem iedzīvotājiem (Posredņikovu dzimtas un Sokolovu ģimenes piederīgie) un Rīgā – viens Posredņikovu dzimtas atzars. Viņu dzīvesstāsti, atmiņas par iepriekšējām paaudzēm ļāva ieskicēt vietējo iedzīvotāju vairāku paaudžu izpratni par viņu identitāti un vietu Latvijas sabiedrībā. Attieksme pret vēsturi šai gadījumā kalpo kā viens no kritērijiem.

Daudzskaitlīgākā un viena no senākajām Goliševas dzimtām ir **Posredņikovi**, kuras dažāda vecuma pārstāvji joprojām dzīvo ciemā, turklāt Anatolijs Posredņikovs (dz. 1961. g. Goliševā) ir Goliševas pagasta vecākais. Šī dzimta piesaistīja uzmanību jau tāpēc vien, ka tās vēsturiskajos likteņos atspoguļojas vai visa šī reģiona likteņi.

Vecākais dzimtas pārstāvis, ko varēja nosaukt 78 gadus vecais Vladimirs Posredņikovs, bija viņa vectēvs **Pēteris** – ciltstēvs, ko tagadējie dzimtas locekļi zināja pēc vārda. Viņam bija divi dēli: vecākais **Filips** (1875–1956), kas savu sievu Agripinu, dzimušu Ivanovu (1880–1964), ņēmis no blakus ciema Nevji, un Vladimira vectēvs **Foma**, dzimis Ļamonos (Leimaņos).

Posredņikovu dzimtas nosacīti III paaudzi pārstāvēja Fomas dēls un Vladimira tēvs **Ignats** (1890–1957) ar sievu Annu, kā arī vecākā dēla Filipa un Agripinas meita – 93 gadus vecā Jekaterina Stabiņa, dzimusi Posredņikova.

Dzimtas IV paaudzi bez minētā **Vladimira** (dz. 1930. g. Abrenes Ļamonos), kura sieva bija latgaliete Marija Kodorāde, katoliete, dzimusi Mazajos Batos, pārstāvēja arī 75 gadus vecā **Jekaterina Borisova**, dzimusi Posredņikova (dz. 1935. g. Ļamonos). Jekaterina pastāstīja, ka viņas un Vladimira vectēvi tēva līnijā bija brāļi. Jekaterinas tēvs

Ivans Posredņikovs (1908–1987) dzimis Ļamonos, māte (1910–1941) – netālu esošajā Zabrovjē. Mātes līnijas senči dzīvojuši Punduros. Arī mātes līnijas senči bija pareizticīgie. Pašai Jekaterinai ir divas meitas, kas dzīvo Rīgā.

Anatolijs Posredņikovs

Ja par identitātes kritēriju izmantojam pareizticību un krievu valodu kā dzimto valodu, tad šie iedzīvotāji pārstāv noteiktu vietējas cilmes krievu etnisko grupu. Viņu priekšteči (senči) Latvijas brīvvalsts laikā 20.–30. gados dzīvoja šai un viņpus Rītupes. Meklējot pierobežas krievu cilmes iedzīvotāju identitātes kritērijus, lūdzām vietējiem cilvēkiem atbildēt uz jautājumiem par latviešu valodas prasmi, attieksmi pret valsti (vecākajai paaudzei – par pirmo Latvijas brīvvalsti) un tās iedzīvotājiem – gan pamatiedzīvotājiem, gan citām etniskajām grupām, raksturot kultūras īpatnības.

Šai ziņā vienojošais elements gandrīz visiem aptaujātajiem bija konfesionālā piederība (pareizticība), kas arī viņiem kalpoja par identifikācijas zīmi, atzīstot sevi par krieviem.

Vecākās paaudzes cilvēki prot un atceras, vismaz saprot latviešu valodu, kaut ikdienā vairs to nelieto. To apliecina gan vecākās paaudzes cilvēki, kas stāstīja, ka viņi apmeklējuši latviešu skolu, gan arī vidējās paaudzes pārstāvju, kas paši nezina latviešu valodu

Jekaterina Borisova (dzim. Posredņikova)

(auguši padomju apstākļos), informācija, ka viņu vecāki zina vai zināja latviešu valodu. Jaunākā paaudze, kuru gan mums pārstāvēja tikai daži cilvēki (19 gadu veca jauniene un 13 gadu vecs pusaudzis), latviešu valodu pārvalda pilnībā. Liels nopelns šeit ir skolai. Turklāt tieši šī paaudze interesējas un veido savas dzimtas ciltskokus, apliecinot nevis asimilācijas, bet kultūras integrācijas paraugu.

Vajadzība pēc latviešu valodas (varbūt prasība prast latviešu valodu?) kļuva aktuāla Latvijas pirmās brīvvalsts gados. Visvecākā mūsu aptaujātā – šobrīd Rīgā Kundziņsalā dzīvojošā 93 gadus vecā Jekaterina Stabiņa, dzimusi Posredņikova (dz. 1915. g.), atzina, ka viņas vecāki latviešu valodu nezināja, bet bija ļoti lojāli pret

Latvijas valsti. Prasība pēc latviešu valodas zināšanām parādījās tikai Latvijas Republikas laikā, kad to mācīja skolā.

Kas noteica latviešu valodas nepieciešamību krievvalodīgā vidē pirmās Latvijas brīvvalsts apstākļos? Vispirms jau, protams, valsts izglītības politika. Aptaujātie vecākās paaudzes cilvēki atcerējās, ka Gauru sešgadīgajā skolā bērni līdz 4. klasei mācījās krieviski, lai gan skola bija latviešu. Ciemā dzīvoja arī citu tautību pārstāvji. Valodas prasme noteica iespēju kontaktēties ne tikai savā starpā, bet arī ar jaunās valsts ierēdņiem, robežsargiem. Īpaši svarīgi tas bija tāpēc, ka vairums no viņiem, ja ne visi, dzīvoja kā īrnieki vietējo iedzīvotāju mājās. 1932. gadā Jekaterina Posredņikova, būdama 17 gadu veca, apprecējās ar Latvijas robežsargu Reinholdu Stabiņu, un pirms laulībām, kā to stāstīja viņas meita Mirdza (dz. 1932. g.), uz Goliševu atbrauca mācītājs Ķemers, lai kristītu jauno meiteni luterticībā un viņus saulaulātu. Līdz ar to visi šai laulībā dzimušie bērni ir luterticīgi un uzskata sevi par latviešiem, ģimenes sarunu valoda – latviešu (tiesa gan, vēlāk viņi pārcēlās uz Rīgu).

Valoda paplašināja arī vietējo iedzīvotāju informatīvo telpu, savstarpējo kultūras apmaiņu un mijiedarbību. Latvijas tā laika Kultūras fonda piekoptajai politikai – bibliotēku organizēšanai pagastos, skolās, biedrībās, kuru lielāko daļu veidoja latviešu valodas grāmatas, bija nozīmīga loma jaunās valsts dažādu nacionalitāšu iedzīvotāju audzināšanā par Latvijas pilsoņiem. Sava loma šeit bija arī tādiem tautas kultūras pasākumiem kā zaļumballes.

Tas spilgti atainojas gandrīz visu Kārsavā un Goliševā aptaujāto cilvēku stāstījumā. Izteikti pozitīva, visnotaļ laba visu respondentu skatījumā, tostarp arī to, kas dzīvoja Abrenē, bija attieksme pret Kārli Ulmani un Ulmaņa laiku Latvijā (30. gadu vidus). Tas, pēc viņu domām, bija labākais laiks, kas saistījās ar labklājību un stabilitāti. To nodrošināja nelielās 7–10 ha saimniecības, kas galvenokārt pārtika no linu pārdošanas. Bija arī bagātākas saimniecības. Kā atcerējās 83 gadus vecā Eleonora Mulere, dzimusi Kuzņecova, viņiem Gauru pagastā (Glemzinā) piederēja 13 ha zemes, divi zirgi, četras slaucamas govīs. Ģimenes liktenis iekārtojās tā, ka vectēvs, 1919. gadā pārnākot no kara, palika šeit, 1924. gadā apprecējās, zeme Gauru pagastā nāca mantojumā sievai. Kā atzina otra māsa Vincenta Fedoroviča, naudas nebija, bet paēduši bijām. Glemzina tolaik, kā apliecināja māsas, bija latviešu sala krievu jūrā. Dziedāja latviski, mājās runāja latgaliski. Tēvs dienēja Latvijas armijā.

Savukārt astoņdesmitgadīgās Annas Balalaikas (dz. Urtāne, 1928. g.) tēvam Abrenes pagastā piederēja 30 ha zemes, saimniecībā bija trīs vai četri zirgi un 15 slaucamas govīs. Ģimene bija katoļticīga. Lidija Prusakova atzina, ka Latvijas laikā Abrenes apkārtnē cilvēki dzīvojuši bagāti.

Aizgāršas robežpunktā 20. gs. 30. gados

Tomēr pozitīvas attieksmes pamatā bija ne tikai labklājība, bet arī tā laika valsts svētku pasākumi, kas atstājuši dziļas atmiņas vecākajā paaudzē. Anželika Agejenko stāstīja, ka viņas tēvs otrpus Rītupe piedalījies tur organizētajos valsts svētkos. Nikolajs Sokolovs (dz. 1932. g., dzīvo Goliševā) atcerējās 18. novembra svinības, kad gar robežu 3 km garumā kūra ugunsiskus starp baznīcu un kapsētu, laida raķetes. Kā citus kopīgus kultūras pasākumus vecākā paaudze atcerējās zaļumballes, īpaši Jāņos. Krievu apziņā, kā uzsver krievu kultūras pētnieks Latvijā J. Firsovs, tie daļēji sakrīta ar t.s. Zaļo laiku, periodu starp Vasarsvētkiem un Pētera dienu. Nikolajs Sokolovs stāstīja, kā robežsargi svinēja Jāņu dienu. Viņi rīkoja zaļumballi. Pati interesantākā lieta, kas palikusi viņam atmiņā, bija stabs ar “umurkumuru”, kā izteicās respondents. Tāpat bija iecienītas Jaungada balles – maskarādes. To visu lielā mērā Aizgāršā ieviesa robežas pārejas punkta robežsargi. Tieši viņi, kas dienesta laikā bija apmetušies Goliševā un mita vietējo iedzīvotāju mājās, lielā mērā bija kultūras nesēji Latgalē. Visi respondenti atzina, ka, pateicoties ziedojumiem un robežsargu pūlēm, Goliševā 1932. gadā tika uzcelts tautas nams, kurā līdz 1940. gadam atradās arī robežsargu dienesta telpas un bufete.

Ida Sokolova, dzimusi Naumova (dz. 1931. g. Ļamonovas sādžā otrpus Rītupes), atceroties 1940. gada jūnijā pirmo viesošanos Latvijas pusē, stāstīja, ka tautas nams (tik skaistu māju bērni redzēja pirmo reizi) izraisījis viņos apbrīnu.

Attieksme pret robežsargiem, kas pārsvarā bija latvieši, visos vecākajos ciema iedzīvotājos bija izteikti pozitīva. Tās bija gan kopīgi rīkotās zaļumballes, kurās piedalījās viss ciems, gan līdz tam nepazīstamās dārzu kultūras, vispirms jau tomāti, kurus Goliševā ieviesa robežsargi, gan valsts svētku atzīmēšana.

Otrs – jau vietējais kultūras un identitātes elements saistās ar pareizticību un piederību baznīcai un baznīcas svētkiem. Goliševā atrodas Svētās Trīsvienības pareizticīgo baznīca (iesvētīta 1841. gada 30. jūnijā), un tā saistās ar šeit atzīmētajiem Serafima svētkiem augustā. Visai zīmīgi, ka pat pareizticīgo baznīcā 30. gados ieviesās rituāls svētbildes apsegt ar pašautiem (latgaliešu) dvieļiem.

Raksturojot vietējās krievu kultūras īpatnības, jāatzīmē, ka šeit mājas iekārtojumā saglabājās t.s. goda kakts. Izveidojās sava mutvārdu folklorā.⁴⁴

Dzīvi robežas pretējā – Krievijas pusē, dažu simtu metru atālumā no robežas, ieskicēja Ida Sokolova, stāstot, ka cilvēki Ļamonovas sādžā dzīvoja ļoti nabadzīgi, ēda negatavus rudzus, tūlīt piemētās dizentērija, daudzi mira, īpaši bērni. Viņa, būdama izcila rokdarbniece, ievērojusi, ka latviešiem un krieviem Krievijas pusē izšuvumos dominē krāsu salikums melns ar sarkanu, kamēr latviešu kultūrā galvenokārt redzami pelēkbrūnie toņi. Viņa spilgti atcerējās 1940. gada 17. jūnija notikumus. Visi ciema iedzīvotāji vēl pirms 17. jūnija zināja, ka būs svētki, jo Latviju pievienos Krievijai. Ciema vadība ar zirgiem un karogu, pulcējoties uz pārceltuves, devās uz Goliševu. Bērni sapulcējās kalnā. Pops, kad sāka spēlēt pūtēju orķestris, bērnus padzina no pārceltuves. Pēc pāris dienām Krievijas puses bērni devās apciemot Goliševas ciemu un iepazīties ar turienes vienaudžiem. Viņus uzciņāja ar ķīseli, ko viņi līdz tam nebija ēduši, visi devās uz centru, viņu apbūra daudzas lietas, piemēram, spilgti palicis atmiņā, ka durvīm pirmo reizi bērni redzēja rokturus. Bērniem tolaik bija mācīts, ka galvenais tautas ienaidnieks ir pops. Tāpēc Goliševā viņi ieinteresējās, ko dara pops, viņiem tas bija jaunums. Pašiem kājās bija tenisa čības, šeit viņi pirmo reizi ieraudzīja sandales, kas viņus pārsteidza, tāpat īsās bērnu kleitas virs ceļiem, arī dejas.

Atceroties pirmo padomju gadu un attieksmi pret jauno kārtību, Jekaterina Posredņikova citēja vectēva vārdus: “Pionieros nelien.” 1941. gada 3. jūlijā Goliševā ienāca vācieši. Pati būdama krieviete, Jekaterina Posredņikova, stāstot par pirmajām kara dienām, lietoja teicienu – “krievi tur, vācieši tur”, tādējādi identitātes ziņā nodalot sevi

no "krieviem". Cits spilgts viņas izteiciens: "Mūsu latviešu meitenes... mums nav tās nekaunības, mēs mierīgas..."

Apkopojot Goliševas ciemā un Kārsavas apkārtņē satikto dažādu tautību cilvēku atmiņas, ekspedīcija faktiski sastapa to paaudzi, kas veidojās un kļuva par pilntiesīgiem, sevi apzinošiem Latvijas pilsoņiem tieši brīvvalsts laikā. Nepārprotami jāuzsver, ka Latvijas Republikas laikā 1920.–1940. gadā vietējo krievu apziņā notika ievērojamas pārmaiņas, norisa manāma un pakāpeniska etniskās pašapziņas transformācija, kas vispirms bija saistīta ar valsts kultūras un izglītības politiku. Mēs, ja tā var sacīt, noķērām 20. un 30. gadu nacionālās un kultūras politikas rezultātu, paaudzi, kas sevi pilnībā apzinājās par krieviem un Latvijas valsts pilsoņiem.

ATSAUCES

- ¹ *Radiņš A.* 10.–13. gadsimta kapulauki latgaļu apdzīvotajā teritorijā un daži Austrumlatvijas etniskās vēstures jautājumi // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1993. – Nr. 4. – 13.–41. lpp.; 1994. – Nr. 1. – 9.–30. lpp.; *Radiņš A.* 10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Promocijas darba kopsavilkums. – Rīga, 1998.
- ² *Balodis F.* Latvijas arhaioloģija. – Rīga, 1926; *Urtāns V.* Latvijas iedzīvotāju sakari ar slāviem 1. g.t. otrajā pusē // Arheoloģija un etnogrāfija. – Rīga, 1968. – 8. laid. – 65.–82. lpp.; *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. – Rīga, 1993; *Шноре Э.* Латгало славянские контакты на территории восточной Латвии во второй половине 1-го и начале II-го тысячелетия н.э. // Acta Baltico-Slavica. – Białystok, 1969. – Nr. 6. – S. 145–157; *Седов В.* Славянские курганные черепа верхнего Поднепровья // Советская этнография. – 1954. – № 3. – С. 12–18; *Седов В.* Длинные курганы кривичей. – Москва, 1974; *Седов В.* Славяне в раннем средневековье. – Москва, 1995.
- ³ *Endzelīns J.* Latvieši un latgalieši // Dzimtenes Vēstnesis. – 1913. – Nr. 295; *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs. – 16. gs. vidus) // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – Rīga, 1999. – 77. lpp.
- ⁴ *Blese E.* Latgales cittautieši un viņu valoda // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts (turpmāk – IMM). – 1925. – Nr. 3. – 357.–369. lpp.
- ⁵ *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs. – 16. gs. vidus) // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – Rīga, 1999. – 77. lpp.
- ⁶ *Švābe A.* Tālava // Sējējs. – 1936. – Nr. 4. – 363.–374. lpp.
- ⁷ *Galiopa V.* Pitalovas/Abrenes pierobežas etniskā karte (2006. gada lauka pētījumu dati) salīdzinājumā ar E. Voltera 1918. gada manuskripta ziņām // Baltu un slāvu kultūrkontakti. Rakstu krājums. – Rīga, 2009. – 199.–213. lpp.; *Галиона В.* Этническая карта приграничного района Пыталово Абрене по данным полевых исследований 2006 года в сравнении с данными Э. А. Вольтера по его рукописи 1918 года //

- Балто-славянские культурные связи. Сборник статей. – Рига, 2009. – С. 500–522.
- ⁸ *Dorošenko V.* Kara postījumu sekas Vidzemes un Latgales lauksaimniecībā XVI gs. otrajā pusē // *Vēstures problēmas*. III. – Rīga, 1960. – 3.–34. lpp.
- ⁹ *Čaune N.* Leišu un poļu laikmets Livonijā. – Rīga, 1936. – 56., 57. lpp.
- ¹⁰ *Brežgo B.* Latgale XVII gadu simtenī (jauni materiāli Latvijas vēsturei) // *Sējējs*. – 1937. – Nr. 7. – 679.–686. lpp.
- ¹¹ Citēts pēc: *Jansons A.* Ludzas igauņi // *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. – 1968. – Nr. 4. – 23., 24. lpp.
- ¹² *Goba A.* Latgales atmodas sākumi. II. Vecā Latgale cittautiešu vērojumos // *Universitas*. – 1932. – 1. febr.
- ¹³ *Брежго Б.* Очерки по истории крестьянских движений в Латгалии 1577–1907. – Рига, 1956; *Григорьева Н.* Некоторые стороны этнических процессов белорусского населения Латгале // *Этнические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов*. – Рига, 1980. – С. 112–118.
- ¹⁴ *Blese E.* Latgales cittautieši un viņu valoda // *IMM*. – 1925. – Nr. 3. – 357.–369. lpp.
- ¹⁵ *Заварина А.* Русское население восточной Латвии во второй половине XIX – начале XX века. – Рига, 1986. – С. 9–45.
- ¹⁶ *Puisāns T.* Latviešu tautības saglabāšanās Latgalē // *Universitas*. – 1972. – Nr. 29. – 31.–33. lpp.
- ¹⁷ *Григорьева Н.* Некоторые стороны этнических процессов белорусского населения Латгале // *Этнические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов*. – Рига, 1980. – С. 112–118.
- ¹⁸ *Galiopa V.* Pitalovas/Abrenes pierobežas etniskā karte (2006. gada lauka pētījumu dati) salīdzinājumā ar E. Voltera 1918. gada manuskripta ziņām // *Baltu un slāvu kultūrkontakti. Rakstu krājums*. – Rīga, 2009. – 199.–213. lpp.; *Галиона В.* Этническая карта приграничного района Пыталово Абрене по данным полевых исследований 2006 года в сравнении с данными Э. А. Вольтера по его рукописи 1918 года // *Балто-славянские культурные связи. Сборник статей*. – Рига, 2009. – С. 500–522.
- ¹⁹ *Apine I., Volkovs V.* Slāvu masveida ienākšana Latgalē // *Slāvi Latvijā (etniskās vēstures apcerējums)*. – Rīga, 1998. – 134. lpp.; *Apine I.* Latviešu etnoģenēze cittautiešu ieceļošanas kontekstā // *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. – 2003. – Nr. 12. – 18.–31. lpp.
- ²⁰ *Galiopa V.* Pitalovas/Abrenes pierobežas etniskā karte (2006. gada lauka pētījumu dati) salīdzinājumā ar E. Voltera 1918. gada manuskripta ziņām // *Baltu un slāvu kultūrkontakti. Rakstu krājums*. – Rīga, 2009. – 199.–213. lpp.; *Галиона В.* Этническая карта приграничного района Пыталово Абрене по данным полевых исследований 2006 года в сравнении с данными Э. А. Вольтера по его рукописи 1918 года // *Балто-славянские культурные связи. Сборник статей*. – Рига, 2009. – С. 500–522.
- ²¹ *Skujenieks M.* Zeme un iedzīvotāji. 3. izd. – Rīga, 1926. – 265., 266. lpp.
- ²² *Сахаров С.* Православные церкви в Латгалии. Историко-статистическое описание. – Рига, 1939; *Григорьева Н.* Некоторые стороны этнических процессов белорусского населения Латгале //

- Этнические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. – Рига, 1980. – С. 112–118.
- ²³ Goba A. Latgales atmodas sākumi. II. Vecā Latgale cittautiešu vērojumos // Universitatis. – 1932. – 1. febr.; *Bīlenšteins A.* Augšzemes ceļojuma piezīmes // Ai, māte Latgale. – Rīga, 2001. – 383.–409. lpp.
- ²⁴ Turpat; *Tihovskis R.* Pirmie tautas tradīciju krājēji Latgalē // IMM. – 1937. – Nr. 3. – 287.–292. lpp.
- ²⁵ Turpat.
- ²⁶ Pēc: *Skujenieks M.* Zeme un iedzīvotāji. 3. izd. – Rīga, 1926. – 300.–303. lpp.
- ²⁷ *Kemps F.* Latgalieši. – Rīga, 1910. – 37. lpp.
- ²⁸ *Tihovskis R.* Pirmie tautas tradīciju krājēji Latgalē // IMM. – 1937. – Nr. 3. – 287.–292. lpp.
- ²⁹ *Puisāns T.* Latviešu tautības saglabāšanās Latgalē // Universitatis. – 1972. – Nr. 29. – 31.–33. lpp.; *Bunkšs M.* Pārkrievošana Latgalē. Valodas un drukas aizliegums latgaļiem // Ai, māte Latgale. – Rīga, 2001. – 267.–271. lpp.
- ³⁰ *Mieriņa A.* Latvijas valsts robežas (1918–1940) // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – Rīga, 1999. – 182.–198. lpp.
- ³¹ Jaunlatgales aprīņķis // Latviešu konversācijas vārdnīca. – Rīga, 1931–1932. – 7. sēj. – 14 182.–14 186. sl.; *Skujenieks M.* Zeme un iedzīvotāji. – Rīga, 1926. – 265., 266. lpp.; *Blese E.* Latgales cittautieši un viņu valoda // IMM. – 1925. – Nr. 3. – 357.–369. lpp.
- ³² *Григорьева Н.* Некоторые стороны этнических процессов белорусского населения Латгале // Этнические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. – Рига, 1980. – С. 112–118.
- ³³ *Svenne O.* Vecā un Jaunā Latgale un viņas īpatnības. – Rīga, 1923. – 32. lpp.
- ³⁴ Turpat. – 31. lpp.
- ³⁵ *Blese E.* Pēcvārds rakstam: *Volters E.* Ludis Rēza // IMM. – 1925. – Nr. 10. – 361. lpp.
- ³⁶ C. Latvju pārkrievošanās Jaunlatgales aprīņķī // Universitatis. – 1933. – 15. dec. – 273. lpp.
- ³⁷ Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. – 1937. – Nr. 6. – 746., 747. lpp.
- ³⁸ *Лаумане Б.* Латышско-русско-белорусско-польские лексические контакты по материалам диалектного атласа латышского языка // Балто-славянские исследования. – Москва, 1974. – С. 183–205.
- ³⁹ *Фейгман Т.* Русские общества в Латвии (1920–1940 гг). Справочно-информационный материал // Русские в Латвии. История и современность. – Рига, 1997. – С. 34–48; *Apine I.* Baltkrievi // Mazākumtautību vēsture Latvijā. – Rīga, 1998. – 117.–121. lpp.
- ⁴⁰ Turpat.
- ⁴¹ *Kārļa Ulmaņa runas Latgalē.* Ministru prezidenta runa // Ai, māte Latgale. – Rīga, 2001. – 511., 512. lpp.
- ⁴² *Feldmanis A. E.* Mašlenku traģēdija – Latvijas traģēdija. – Rīga, 2002.
- ⁴³ *Trojanovskis V.* Goliševas pagasts // Ludzas zeme. Rajona daba, vēsture, šodiena. 2. izd. – Ludza, 2005. – 116.–122. lpp.
- ⁴⁴ *Макашина Т.* Фольклор и обряды русского населения Латгалии. – Москва, 1979; *Firsovs J.* Krievu folklorā Latvijā: “pierobeža” – mentālā un fiziskā // Baltu un slāvu kultūras sakari. – Rīga, 2009. – 248.–255. lpp.

Rita Grāvere

SEVERAL PROBLEMS
OF FORMATION OF INHABITANTS' IDENTITY
IN NORTH-EASTERN LATGALE

Summary

Latgale is a region located in the eastern part of Latvia, which borders with Russia, Belarus and Lithuania. In this region nearness of borders during historical times and multiculturalism at the age of pre-Christianity accounts for a specific ethnical history and quite various conceptions of inhabitants' identity.

In July 2008, an expedition from the Faculty of Philology, University of Latvia worked in the former district of Krāslava, collecting folklore and life histories. One of the targets was a questionnaire among local Orthodox and Catholic frontiersmen in order to clarify their conception of identity. Findings make possible to conclude that during the period of the first Republic of Latvia (1920–1940) there was a remarkable change in the consciousness of local Russians. Considerable and gradual transformation of ethnical consciousness went on, and that was mostly affected by politics of the State.

Iesniegts 18.08.2010.